

Huhák Heléna: Agitátorok. Kommunista mozgósítás a pártállam kiépítésének mindennapjaiban (1948–1953).

(Modern Magyar Történelem.) Jaffa, Budapest, 2022. 271 oldal.

Az agitáció folyamata, az agitátorok és a „megagitáltak” világának hármassága áll a középpontjában Huhák Heléna a *Modern Magyar Történelem* sorozatban megjelent kötetének. A fiatal történész az ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének a munkatársa, egyik kutatási területe az 1945 utáni magyar társadalomtörténet.

Könyvének főszereplője az *agitátor*, a *Magyar Értelmező Kéziszótár* meghatározása szerint az a személy, aki (tömeg) agitációt végez.¹ Az agitáció fogalmának definíciója mégsem ilyen egyértelmű, meghatározása eltér a kommunista hatalomátvétel előtti és utáni időszakban, valamint összemosódik a *népnevelő* kifejezéssel. E két fogalomban mégis van egy közös pont, mégpedig a tevékenység, amit az így elnevezettek végeznek: a meggyőzés, ami nélkülözhetetlen eszközként jelenik meg a kommunista hatalmi elit kezében. Könyvében a szerző nem a nagypolitikai döntések folyamatát, illetve a központi pártszervezet működését veszi górcső alá, hanem a párttagságon belül a párthierarchia alján, de az egyszerű párttagság felett álló pártmunkásréteget. Az agitáció gyakorlatát bemutató helyszín a főváros mai XIII. kerülete (Angyalföld, Vízafogó, illetve Újlipótváros), valamint Borsod-Abaúj-Zemplén megye putnoki járásának

mikrovilága. Az író arra keresi a választ, hogy a „mindennapokban kik, hol, mikor, hogyan és miért művelték a politikai felvilágosítást” (10).

A kötet újszerűsége abban rejlik, hogy a bevett hazai és nemzetközi szakirodalmi megközelítésekkel szemben a szerző a párt alsó rétegéhez tartozó agitátorokra helyezi a hangsúlyt, akiket olyan külön társadalmi csoportként vizsgál, mely nem elszigetelt szervezeti egységet alkot a párton belül, hanem a rendszer szerves részét képezi. A mű fő forrásbázisául az MDP XIII. Kerületi Pártbizottsága iratai szolgálnak, azon belül is kiemelten a népnevelők jelentései, de fontosak az egodokumentumok is. Ezek között találunk egy-egy naplót és memoárt, valamint két interjút, amelyek az agitátorok személyes motívációira és mozgásterére világítanak rá a pártállami rezsimen belül.

A bevezetőt követően a kötet három nagyobb tematikai egységet ölel fel – hét fejezetre bontva. Az első rész az agitációs hálózatot, a népnevelés nyelvét, a középső az agitáció helyszíneit, a harmadik egység pedig három agitátort mutat be, valamint a jelentések alapján kirajzolódó korabeli világot.

Az iratgyár: agitációs hálózat címet viselő első fejezet a hálózat működésének sajátosságait, a népnevelők tevékenységének jellemzőit, az iratgyártást mutatja be. Az agitációs munka koordinálása egy jól szervezett rendszer

¹ 'Agitátor' szócikk. In: *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Akadémiai, Budapest, 1992. 9.

keretein belül zajlott, amelynek csúcsterve az MDP Központi Vezetőség Agitációs és Propaganda Osztálya volt. A munkát az utasítás–végrehajtás–ellenőrzés hármassága határozta meg. A hatékony népnevelés érdekében az agitációs munkát a szakszervezetek bevonásával támogatták. A munka „fontosságát” talán mi sem jelzi jobban, mint a népnevelői állomány létszáma, amely 1953-ban 425 ezer főt számlált, „a népnevelőknek nagyjából háromnegyede tagkönyvvel a zsebében róta az utcákat” (27). Az agitáció intenzitása és célja az MDP aktuális érdekei szerint folyt, a tagtoborzástól kezdve a kampánycélokig bezárólag. A választások közötti időszakban pedig például a különféle nagypolitikai eseményekre való reagálás, az „ellenség elleni harc”, a „béke megvédése” határozta meg az éppen aktuális agitáció céljait.

Az agitációs hálózat nagy létszáma ellenére nem minden esetben folyt tényleges munka, a szervezetben gyakran dolgoztak „papírnépnevelők”, akik csak lepapírozták a valójában el sem végzett munkát. Az is előfordult, hogy a párttagok nem tudtak arról, hogy ők népnevelőként dolgoznak, az MDP helyi szervezeteinek titkárai az előírt népnevelői irányszámokat szintén csak papíron teljesítették. A szerző ebben a fejezetben indokolja meg a címben feltüntetett időmetszet megválasztását, tapasztalatai szerint ugyanis „az agitációs munka [...] 1951–52-től indult hanyatlásnak”, mert a pártmunka nem részesült „politikai és anyagi segítségben” (36–37).

A hatékony agitáció mikéntje és az agitátor „létrejötté” a pártiskolai képzés eredménye volt. A második fejezet

bemutatja, hogyan készítették fel a népnevelőket leendő munkájukra a bentlakásos pártiskolákban és a néhány hetes politikai tanfolyamokon, amelyek képzési struktúrájában a „szakirodalom” ismerete mellett helyet kapott például a politikai „helyzetgyakorlat” is. A képzések azért is bizonyultak „hasznosnak”, mert a népnevelésre önként jelentkezett – kiválasztott – személy elsajátíthatta a munkája szókészletét jelentő szavakat és fogalmakat. A legfontosabb szempont mégis az volt, hogy „mit jelent kommunistaként viselkedni, és másokat is megtanítani erre” (42), a fő cél pedig a „kollektivista individualizáció” (46). A pártiskolai és a tanfolyami képzések mellett az agitátorra válásban az MDP brosrúái és a különféle nagygyűléseken való részvételek is segítséget jelentettek.

A harmadik fejezetben a történész egyrészt a vizafogói 1949-es választási kampány eseményein keresztül bemutatja, hogy miként szűrődött be az agitáció az otthonokba, másrészt leírja a kampányok végrehajtásának módját a Borsod megyei putnoki járásban. A bőséges forrásanyagra támaszkodó fejezetből kiderül, miként alkalmazta a párt az agitációs eljárásokat a vizsgált fővárosi helyszíneken, és hogyan változtatta azt a különböző helyszínekhez igazítva, szétválasztva a köz- és a magánteret. A sikertelen kampányok okaiként a választási körzetekben élők rendszerhez való negatív hozzáállását („reakciós”), az egyház befolyását, illetve a lakók „deviáns” viselkedését (alkoholizmus) és rossz életkörülményeit tüntették fel. A vizafogói példán keresztül láthatjuk az agitáció kudarcát is, azt, hogy az ott élők nyomorával

a kommunista propaganda sem boldogult, mivel őket „nem érdekli a demokrácia” (60). Ezzel szemben az elemzett vidéki helyszínen a népnevelés kevésbé hatékony volta az agitátorok egyéb munkán kívüli tevékenységéből és képzetlenségéből, valamint a párttagok elégtelen létszámából adódott.

A negyedik fejezet, amelyben a kommunista nyelv elsajátítása mint tudatos tanulási folyamat eredménye jelenik meg, akár a második fejezetben leírt agitátorképzés folytatása is lehetne. A módszer hatékonyságát a szerző három példával érzékelteti: egyrészt a kispolgári L.-né önkritikáján, másrészt az újlípótvárosi zsidó lakosság érzelmeire ható „békeagitáción”, harmadrészt azon keresztül, ahogyan a nőket bevonták a pártmunkába. A szerző itt a népnevelők jelentéseiben alkalmazott nyelvezetet úgy jeleníti meg, hogy az nemcsak az agitátorok, hanem a „megagitáltak” rendszerben való boldogulásának az eszköze is. A kommunista nyelv ismeretének fontosságát a következő fejezet interjúalánya is kiemeli.

A továbbiakban Huhák Heléna három agitátor példáján keresztül járja körül az egyén motivációját a népnevelő munkában, a már említett egodokumentumok felhasználásával. A naplóiró M. Imre, kerületi tanácsstag önnön fontosságát hangsúlyozza, hivatásként tekint agitációs tevékenységére, miközben társadalomképet rajzol az Angyalföldön élőkéről. A memoáriró V. Géza és az egyik interjúalány (L.-né) esetében szintén a kommunista küldetéstudat figyelhető meg, amely eltúlzott személyes hozzájárulással segíti a rendszer működtetését.

A hatodik és hetedik fejezetben a szerző a népnevelők jelentéseiből kirajzolódó, sokszor átszínezett valóságot elemzi. Bemutatja, hogy a beszámolók hogyan tüntetik fel sablonszerű sémák alapján a látottakat, és ennek során miként torzul a valóság, és rajzolódik ki az 1950-es évek szubjektív realitása. A „jelentések torzulása a hálózat működésmódjából is fakadt” (197) állapítja meg a szerző, mivel az agitátorok képzése előre legyártott sablonok alapján történt. A lakásokat felkereső agitátorok jelentései alapján szemtanúi lehetünk annak, hogyan férközött be a párt és a kommunista ideológia az emberek otthonaiba, de az is kiviláglik, hogy mindez anélkül történt, hogy sikerült volna teljesen államosítani a magánteret.

A zárófejezet tartalmazza az agitációs rendszer működésének összefoglalóként született legfontosabb megállapításokat, többek között azt, hogy a „népnevelés maga volt a kampány” (238), ami az emberek életének rutinszerű részét képezte. A dokumentumokból az is kiderül, hogy a „népnevelési munka” révén lehetőség nyílt az egyén társadalmi mobilitására, különösen a nők politikába történő belépése esetén. Huhák Heléna történeti alaposágát bizonyítja a felhasznált források sokasága és a bőséges szakirodalom, de kiemelendő az az írói metódus is, amelyen keresztül átélhetjük az ötvenes évek hangulatát, és szemtanúi lehetünk a Rákosi-korszak mindennapjainak.

Suhajné Szoka Margit